ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-5-33-127X
https://doi.org/10.58187/rim.139-140.13
CZU:94(498:420)''1939/1940''

Mihai Țurcanu*

RELAȚIILE ROMÂNO-BRITANICE ȘI PROBLEMA REÎNARMĂRII ROMÂNIEI ÎN 1939 ȘI 1940. NOI SURSE. (PARTEA A II-A)**

ROMANIAN-BRITISH RELATIONS AND THE ISSUE OF ROMANIA'S REARMAMENT IN 1939 AND 1940. NEW SOURCES (2ND PART)

***Rezumat*:** Aceasta este a doua parte a unui studiu referitor la relațiile româno-britanice și problema reînarmării României în 1939–1940. În perioada 1939–1940, relațiile româno-britanice au fost dominate de eforturile României de a obține armament și echipament militar din Marea Britanie pentru a face față amenințărilor externe, în special după ocuparea Cehoslovaciei, principalului furnizor de arme al României. Guvernul român a solicitat ajutorul Aliaților Occidentali (Regatul Unit și Franța) pentru a moderniza armata, cerând avioane, nave, tunuri antitanc și antiaeriene. Însă Marea Britanie, confruntată cu propriul program de reînarmare și cu solicitări concurente din partea altor țări (Turcia, Polonia), a oferit doar echipament vechi sau limitat, subliniind prioritizarea propriilor nevoi militare. Eșecul negocierilor a fost agravat de semnarea Pactului Ribbentrop–Molotov (august 1939), care a amplificat presiunile sovietice asupra României. Deși Franța a încercat să sprijine mai activ România, divergențele strategice dintre Aliați și lipsa resurselor au făcut ca livrările să fie insuficiente. Aceste dificultăți, combinate cu oferte germane avantajoase, au condus la apropierea treptată a României de Germania Nazistă. Sursele britanice de arhivă evidențiază contradicțiile dintre promisiunile politice ale Regatului Unit și realitatea capacităților militare limitate, precum și impactul acestor decizii asupra geopoliticii Balcanilor.

Cuvinte-cheie: relații româno-britanice, reînarmarea României, achiziții de armament, Aliații Occidentali, Pactul Ribbentrop–Molotov, credit comercial, Germania Nazistă, surse de arhivă britanice

Abstract: This is the second part of a study dealing with Romanian-British relations and the issue of Romania's rearmament in 1939–1940. During 1939–1940, Roma-

* **Mihai ȚURCANU**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al USM. https://ror.org/0475kvb92

** Cercetarea a fost efectuată în cadrul Proiectului finanțat de ANCD: *România și Puterile Aliate (Anglia și Franța) în ajunul și primii ani ai celui de al Doilea Război Mondial (1938-1941)* Codul proiectului: 24.00208.0807.10/PD I.

nian-British relations were marked by Romania's efforts to secure military equipment from the UK to counter external threats, particularly after losing Czechoslovakia as its primary arms supplier. Romania sought support from the Western Allies (UK and France) to modernize its army, requesting fighter planes, naval vessels, and anti-tank and anti-aircraft guns. However, the UK, prioritizing its own rearmament and facing competing demands from countries like Turkey and Poland, provided only outdated or limited equipment. The Ribbentrop–Molotov Pact (August 1939) intensified Soviet pressure on Romania, further straining its defense capabilities. While France advocated for greater support, strategic disagreements between the Allies and resource shortages hindered meaningful aid. Romania's eventual alignment with Nazi Germany stemmed from unmet military needs and favorable German offers. British archival sources reveal the gap between political assurances and logistical realities, underscoring how these dynamics reshaped Romania's foreign policy and Balkan geopolitics.

Keywords: Romanian-British relations, Romania's rearmament, arms acquisitions, Western Allies, Ribbentrop–Molotov Pact, commercial credit, Nazi Germany, British archival sources

Noi tentative românești de obținere a sprijinului material britanic în contextul conturării amenințării sovietice în prima jumătate a anului 1940

Tătărescu și-a reînnoit „solicitarea insistentă" de armament la 22 decembrie, ocazie cu care i-a comunicat lui Hoare că era sigur de faptul că un atac sovietic ar fi devenit inevitabil odată ce condițiile climaterice l-ar fi permis[1]. În acea perioadă, românii au început să-și piardă speranța privind posibilitatea extinderii garanțiilor de securitate din 19 aprilie 1939 asupra eventualității unei agresiuni sovietice și și-au legat speranțele de solicitările din ce în ce mai urgente de suport material, a cărui livrare rămânea foarte problematică în situația în care englezii aveau ei înșiși mare nevoie de echipamente – lucru reconfirmat lui Tilea de Cadogan la mijlocul lui ianuarie[2]. Pe de altă parte, Legația Română la Londra a fost avertizată de Trezoreria britanică, tot în decembrie 1939, că evoluția politicii de sprijinire economică și materială a României avea să depindă de rezultatul tratativelor româno-britanice „în legătură cu petrolul"[3], englezii referindu-se la politica românilor de comercializare a acelui produs, politică ce devenea din ce în ce mai favorabilă intereselor germane în urma tratatului economic româno-german din decembrie 1939, precum și a deciziei guvernului român de a introduce cote de export la petrol. În plus, se avea în vedere înființarea unui Comisariat Național al Petrolului prin care guvernul român intenționa să oblige companiile petroliere cu capital occidental să vândă petrol Germaniei, văzută (eronat) drept

1 Hoare către Foreign Office, nr. 906 din 22 decembrie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23847, f. 61.
2 Halifax către Hoare, R1113/392/37 din 19 ianuarie 1940, A.N.I.C., Mcf. Anglia, i 3494, r. 292; Assistance for Roumania in the even of a Soviet attack, reg. 1 Jan 1940, in A.N.I.C., Mcf. Anglia, inventar 3494, rola 283; *Ibidem* Referat al lui Cadogan despre conversația avută cu Tilea la 29 decembrie 1939, (nenumerotat);
3 Florescu către M.A.S. nr. 1845 din 15 decembrie 1939, A.M.A.E.R., fond 71/Anglia, v. 40, f. 422-423.

singura putere de la care românii puteau obține atât garanții de securitate în fața amenințării sovietice, cât și echipamentul necesar armatei române.

La 29 decembrie, Tilea s-a prezentat din nou la Foreign Office cu o însărcinare oficială din partea M.A.S., pentru a transmite guvernului englez „un apel insistent" prin care România solicita sprijin material pentru a putea rezista invaziei sovietice ce se prefigura și căreia „guvernul român era hotărât a i se opune cu toată puterea sa". România cerea, pe această cale, ajutor sub forma acordării de echipament militar și a materiilor prime necesare fabricilor românești de muniție, în cadrul acordului de credit din 11 mai, precum și din contul unui nou credit, a cărui negociere era aproape finalizată. Rambursarea era propusă prin livrări de petrol în contul cotei britanice, care, împreună cu cea franceză, ar fi însumat 2 milioane de tone, comparativ cu cota Germaniei, de 1,3 milioane de tone (tot atunci, Tilea i-a anunțat formal pe britanici despre introducerea sistemului cotelor de export la petrol). Totodată, ministrul român i-a arătat lui Cadogan că numai asistența militară occidentală imediată ar fi permis României să se întărească suficient încât să poată rezista presiunii de a accepta un protectorat german, dar că această asistență trebuia primită cât mai curând, cel târziu până la sfârșitul lunii martie. Memorandumul înaintat de Tilea reflecta „apelul insistent la ajutor, cât timp un astfel de ajutor mai putea fi încă eficient… pentru a ajuta guvernul român să se opună bolșevizării țării, care ar fi însemnat și bolșevizarea Europei Centrale și de Sud-Est", întrucât, „în lumina tuturor informațiilor care ajungeau la el, guvernul român s-a convins de faptul că, în primăvara următoare sau mai devreme, guvernul sovietic va ridica problema Basarabiei și, în consecință, va invada România". Principala solicitare a românilor rămânea echipamentul antitanc și antiaerian, Tilea informându-l pe Cadogan că un demers similar fusese făcut și la Paris[4]. Demersul nu a modificat poziția britanicilor.

Cererea de accelerare a livrărilor de armament a fost înaintată tot în decembrie de Franassovici la Paris lui Gamelin, după ce acesta îl anunțase pe român că livrările erau suspendate în așteptarea unei ofensive germane pe frontul de vest și a necesității de a satisface, în aceste condiții, cerințele armatei franceze. Gamelin propusese atunci termenul de 1 decembrie ca limită cronologică superioară a regimului de suspendare a livrărilor, iar Franassovici, arătând că acea ofensivă întârzia să apară, a cerut la 12 decembrie reluarea urgentă a livrărilor. Gamelin a răspuns românilor în același sens ca englezii, arătând că acele comenzi urmau să fie onorate „în măsura disponibilităților franceze[5]".

Referitor la solicitările de materii prime de care industria românească avea nevoie (metale și aliaje de diferite feluri, conducte și cablaje), Ministerul britanic al Aprovizionării era dispus să le satisfacă în eventualitatea unui aviz politic favo-

[4] Minuta lui Cadogan despre conversația cu Tilea din 29 decembrie, 1939 și adnotările lui Broad și Nichols din 7 și 10 ianuarie, T.N.A., F.O. 371, d. 24968, f. 1-8.

[5] Franassovici către M.A.S., nr. 890 din 15 decembrie 1939, A.M.A.E.R., fond 71/E.9 al doilea Război mondial, v. 104, f. 253-254.

rabil din partea Foreign Office-ului, aviz ce ar fi depins de rezolvarea problemei petrolului în sensul propus de Ministerul britanic al Războiului Economic: semnarea unui acord cu guvernul român prin care să fie obținute garanții referitoare la volumele livrate Germaniei, precum și impunerea unor „restricții serioase" la exportul oricăror mărfuri românești către Marea Britanie și Franța, prin intermediul licențelor fără de care exporturile respective nu puteau avea loc. Hoare recomanda, în această situație, restricții similare asupra importurilor românești de materii prime din Regatul Unit[6] și, într-adevăr, în această perioadă România a fost supusă, pentru un interval scurt, unui embargou tacit, din motive pe care le rezumăm în măsura legăturii lor cu problema livrărilor de armament și echipament militar.

Extinderea creditului britanic și cum a influențat problema petrolului pe cea a importurilor românești de echipament militar

Demersul românilor pentru sprijin material avea șanse reduse deoarece guvernul englez considera introducerea de către România a cotelor la exportul de petrol drept incompatibilă cu politica Aliaților de a cumpăra întregul surplus de petrol românesc, astfel încât acesta să nu ajungă în Germania. Din acest considerent a fost impus embargoul menționat mai sus. Mai mult, deși soluția cotelor era considerată „inacceptabilă", britanicii nu aveau încredere în asigurările lui Tilea potrivit cărora surplusul producției românești de petrol nu avea să fie vândut nemților. Conform calculelor lor, surplusul de producție al României în 1940 urma să fie de 4 milioane de tone; dacă cota anglo-franceză era de 2 milioane, iar cea a Germaniei de 1,3 milioane, rămâneau 0,7 milioane de tone, care nu puteau decât să ia tot calea Germaniei, deoarece țările neutre nu erau în măsură să le cumpere în contextul scumpirii accelerate. Chatfield, ministrul britanic al Coordonării Eforturilor de Apărare, i-a comunicat lui Tilea că solicitările sale de echipament militar în materie de tunuri antitanc și antiaeriene nu puteau fi satisfăcute, întrucât britanicii nu dispuneau nici pentru ei înșiși de stocuri suficiente ale acestor arme, după livrările făcute Turciei; totuși, s-ar fi putut studia posibilitatea livrării materiilor prime necesare României în scopuri militare[7]. Chatfield sublinia că Marea Britanie avea „un interes special de a păstra relații prietenești cu românii" și, din acest motiv, s-a decis acordarea unui credit suplimentar. El solicita War Office-ului să ofere românilor alte tipuri de arme dacă nu puteau fi acordate cele mai sofisticate (de pildă, tunuri antiaeriene fixe în locul celor mobile sau pușți antitanc în loc de tunuri antitanc), deși la 5 ianuarie 1940 l-a informat pe Tilea că va fi foarte greu pentru guvernul său să ofere echipament României,

[6] Coulson (Ministerul Războiului Economic) către Evelyn Shuckburgh (Foreign Office) din 16 decembrie 1939 și adnotarea lui Suckburgh din 21 decembrie la aceasta, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23855, f. 27-34.

[7] Referat al lui Reginald James Bowker (Șeful adjunct al Departamentului pentru Europa de SudEst din cadrul Foreign Office) din 7 ianuarie 1940, A.N.I.C., Fond 71/Anglia, invetar 3494, rola 283.

menționând că britanicii importau ei înșiși tunuri antitanc din Franța și ofereau turcilor o „parte foarte moderată" din acestea; iar în privința tunurilor antiaeriene „situația era la fel de complicate"[8]. Atitudinea britanicilor în ce privește livrările de echipament militar către România și acordarea creditului suplimentar a fost influențată și de Hoare care arăta că, „dacă continuăm să nu facem ceva serios pentru înarmarea României" care era dispusă să plătească pentru arme cu petrol, atunci românii se vor fi reorientat cu această ofertă către nemți care aveau posibilitatea să le satisfacă solicitările românilor din stocurile de armament polonez capturat[9].

Chatfield considera solicitările lui Tilea „extravagante", mai ales că din totalul creditului de 5,5 milioane lire România primise deja bunuri în valoare de 2,408 milioane, alte bunuri de 407 mii erau pregătite pentru livrare, iar comenzi în valoare de 1,66 milioane fuseseră deja plasate – epuizând cea mai mare parte a celor 5,5 milioane acordate în mai. În urma scumpirilor cauzate de izbucnirea războiului, era necesar un credit suplimentar de 1,8–2 milioane lire pentru a acoperi cerințele inițiale (nu pe cele noi) ale românilor. La 26 ianuarie 1940, situația livrărililor de echipamente către România în baza creditului de 5,5 milioane de lire se prezenta astfel: inițial, 1,2 milioane erau destinate echipamentelor aeriene, 2,7 milioane echipamentelor militare terestre, iar sectorul civil primise circa 895.000 de lire (vehicule și materiale diverse). România primise efectiv, între altele, 40 de bombardiere Blenheim de tip mai vechi, 12 avioane Hurricane, precum și echipamente auxiliare (~1 milion lire). De asemenea, din stocurile Ministerului Aprovizionării și ale War Office-ului fuseseră livrate bocanci, harnașamente, uniforme și muniții (circa 1,217 milioane lire). Pentru echipamentul cu destinație dublă se livraseră echipamente medicale, camioane, corturi, chimicale (~138.000 lire) și pânză (~53.000 lire), totalul ridicându-se la 2,4 milioane. Peste 300.000 de lire erau pregătite pentru livrare imediată (inclusiv trei vedete torpiloare ~200.000 și bocanci/îmbrăcăminte ~155.000). Contracte nelivrate încă însumau peste 2,5 milioane (îmbrăcăminte/încălțăminte militară ~355.000; harnașamente ~1,6 milioane; alte echipamente – camioane, corturi, echipament medical ~558.000; pânză ~20.000). Existau și angajamente fără contracte finalizate, estimate la 2,6 milioane. Ministerul Aprovizionării cerea reducerea comenzii la 990.000 pentru a se încadra în credit, cu excepția cazului în care se aproba extinderea cu încă 2 milioane[10, 11, 12]. Se observă că livrările britanice au exclus în mare

---

8 Chatfield către Hore-Belisha, 5 ianuarie 1939, T.N.A., F.O. 371, d. 24985, f. 179-183

9 *Ibidem*, Hoare către Orme Sargent, 11 ianuarie 1940, f. 211.

10 War Cabinet. Allied Demands Committee A.D. (40)7. Supplies for Roumania. Memorandum by the Chairman, Allied Demands Committee, 18 ianuarie 1940, T.N.A., F.O. 371, d. 24985, f. 214-217.

11 Pr. vb. al ședinței 22 (40) din 24 ianurie 1940 în T.N.A., CAB 65/5 Original Reference (40) 1-(40) 55, 1940 2 Jan-29 Feb, f. 104.

12 Annex. Supplies for Roumania against 5,5 GBP credit. War Cabinet. Lord Hankey's Committee on preventing oil from reaching Germany, 29 ianuarie 1940, T.N.A., F.O. 371, d. 24985, f. 275-276.

măsură armamentul greu, cu excepția unui număr de avioane, dintre care doar o mică parte erau de tip mai nou (Hurricane).

În aceste condiții, întrunirea ministerială britanică din 19 ianuarie a hotărât să acorde României un credit suplimentar de 2 milioane de lire, din care se puteau cumpăra materii prime din zona sterling, muniții (disponibilitate redusă) și echipament de război din țări terțe ce urma să fie achiziționat de britanici și revândut României. Subliniem că nu era vorba de echipament suplimentar, cum cereau Tilea sau Tătărescu, ci de același echipament convenit cu luni în urmă, dar care, în ianuarie 1940, nu mai putea fi achiziționat din cauza inflației. Britanicii refuzau în continuare exportul de tunuri și mitraliere antiaeriene, tunuri antitanc, nave militare, avioane de luptă (Miles Master, Spitfire, Hurricane, Blenheim de tip nou, Bristol Hercules), aliaje și metale speciale (crom-nichel, inox, cupru, zinc, fontă etc.)[13]. Potrivit lui Macnab, în ianuarie armata română avea în folosință 17 baterii antiaeriene („predictori") de 75 mm, cu câte patru tunuri fiecare, dintre care opt fuseseră furnizate de Vickers-Armstrongs. Se estima că până la sfârșitul lui mai numărul trebuia să ajungă la 25; alte livrări de „predictori" înainte de aprilie 1941 erau imposibile, iar ulterior Anglia ar fi putut vinde cel mult două baterii pe lună. Consiliul britanic de război a decis să nu informeze partea română despre aceste detalii[14]. În schimb, britanicii promiteau „să faciliteze" exportul celor trei vedete torpiloare deja construite și echipate cu echipaj românesc, precum și exportul de echipament medical, îmbrăcăminte militară, muniții și materiale de război – dar numai cu condiția acordării licențelor de export fără restricții companiilor petroliere din România și cu garanția că România nu încheiase și nu va încheia niciun angajament prin care să asigure Germaniei o cotă fixă. Temporar, României i-a fost impus neoficial un embargou de circa o lună. Un document ulterior al Departamentului Sud al Foreign Office confirma că britanicii folosiseră livrările promise românilor ca „o altă armă" în relațiile româno-britanice[15].

Pe de altă parte, în urma refuzului britanic de a satisface cerințele României, Hoare transmitea de la București că germanii s-au grăbit să promită 1.500 de tunuri antitanc, situație în care recunoștea că era greu să protesteze „cu vehemență" împotriva creșterii anticipate a exportului de petrol românesc în Germania[16]. Britanicii au considerat măsurile de stabilire a cotelor drept un gest neprietenesc, „întreprins în mod intenționat" pentru a împiedica politica de achiziționare a surplusului de petrol de către companiile anglo-franceze (astfel încât în Germania să nu ajungă mai mult de 1 milion de tone pe an)[17]. Ca răspuns, s-a decis

[13] War Cabinet. Allied Demands Committee A.D. (40)7. Supplies for Roumania. Memorandum by the Chairman, Allied Demands Committee, 18 ianuarie 1940, T.N.A., F.O. 371, d. 24985, f. 221.
[14] *Ibidem*, Supply of predictors for Roumania, R1334/346/37, War Office, f. 270.
[15] Minute of P. Broad on Bucharest telegram nr. 625, 2 iulie 1940, A.N.I.C., fond Mcf Anglia, i. 3494, r. 292.
[16] Depeșa lui Hoare nr. 71 din 25 ianuarie 1940, A.N.I.C., fond Mcf. Anglia, i. 3494, r. 284.
[17] Second report of Lord Hankey's Committee on preventing oil from reaching Germany 4 ianuarie 1940, W.P. (40) 26, în CAB 66/5 Original Reference 21 (40)-70 (40), 1940 1 Jan-24 Feb, f. 35-39.

crearea de „dificultăți corespunzătoare și întârzieri" în aprovizionarea României, inclusiv prin eschivarea de la implementarea prevederilor acordului comercial și de credit din 11 mai 1939, în special livrările de materii prime și echipament militar[18]. Politica a fost aprobată de Cabinetul britanic la 24 ianuarie 1940[19].

În aprilie 1940, britanicii notau că, odată cu venirea primăverii și reluarea transporturilor pe Dunăre, problemele din relațiile comerciale româno-germane se intensificaseră. Românii se simțeau înșelați în așteptări: Germania, cu industria supraîncărcată, nu mai livrase echipamentul militar promis în schimbul materiilor prime deja livrate – avioane, armament și echipamente agricole esențiale pentru planul cincinal românesc. Deși România ceruse insistent noi termene de livrare, nimeni nu mai credea într-un orizont rezonabil. Legația britanică la București considera că germanii nu ascundeau intenția de a nu plăti pentru materiile prime românești, nici în bani, nici în produse. Încetarea importurilor germane a dus la suspendarea plăților în lei în contul de clearing, lăsând România fără acoperire financiară pentru materiile prime destinate Germaniei. Banca Națională a ordonat băncilor să nu mai acorde credite pentru bunuri destinate exportului către Germania. România se confrunta cu o decizie dificilă: fie continua livrările fără contraprestație, fie le oprea. În același timp, Germania devenea tot mai insistentă. Zvonurile alarmante proliferau (de pildă, despre aproximativ 38.000 de „turiști" germani – tineri de vârstă militară – care ar fi reprezentat trupe de asalt; depozite secrete de armament etc.). Deși exagerate, evenimentele din Norvegia alimentaseră temerile că „orice e posibil[20, 21].

Cea mai mare problemă a nemților în privința petrolului românesc ținea nu de disponibilitatea stocurilor, ci de capacitatea de transport – pe care, până la urmă, românii au ajutat-o să crească. După datele britanice: ianuarie 1940 – 31 mii tone; februarie – 33 mii; mai – 102 mii; august – 198 mii. De la începutul războiului până în august 1940, importurile estimate ale Germaniei din România au totalizat 1.068 mii tone (vs. 377,8 mii din U.R.S.S[22].). La 7 iunie 1940, odată

[18] *Ibidem*, Memorandum by the Minister for Co-ordination of Defence and the Minister without Portfolio (Hankley), f. 60-62; Hankley către Halifax, 10 ianuarie 1940 și Halifax către Hankley, 18 ianuarie 1940, f. 63-64; *Ibidem*, Telegram, Nr. 82 to Roumania, January 21, 1940, f. 64.

[19] Pr. vb. al ședinței 22 (40) din 24 ianurie 1940 în T.N.A., CAB 65/5 Original Reference (40) 1-(40) 55, 1940 2 Jan-29 Feb, f. 104.

[20] Renewed difficulties of German-Rumanian Trade, 12 aprilie 1940, T.N.A., F.O. 371, d. 24982, f. 122-123.

[21] Problema „turiștilor" germani ce se adunau în număr din ce în ce mai mare în România în această perioadă este menționată în mod repetat de francezi și britanici care au discutat-o de mai multe ori cu Gafencu, acesta recunoscînd existența ei, iar la 18 aprilie, Secretarul britanic de legație, Hankey, raporta superiorilor săi că guvernul român anunțase adoptarea „unor noi msuri de control al șederii străinilor în România": Hankey către Foreign Office, nr. 299 din 18 aprilie 1940, T.N.A., F.O. 371, d. 24991, f. 215.

[22] Most Secret. Ministry Of Economic Warfare (Enemy and Occupied Territories Department.) L.43/Z. dated 19.7.40. Germany. Oil Imports from the U.S.S.R., T.N.A., F.O. 371, d. 24853, f. 225; *Ibidem,* Germany Oil Imports From The U.S.S.R., August 1940, f. 229.

cu adoptarea oficială a cursului pro-Axa, Cabinetul britanic de război a autorizat „toate măsurile" pentru a împiedica transportul (minarea Dunării, bombardarea nodurilor de comunicație – Regensburg, Viena, Bratislava – și sabotaj)[23].

Detalii din surse britanice referitoare la planurile și posibilitățile românești de apărare contra U.R.S.S.

Hoare a depus eforturi pentru a contracara efectele atitudinii Turciei față de problema Basarabiei și impresia că România ar fi cedat fără luptă. Hoare și Macnab considerau că guvernul român, încurajat de atitudinea Italiei și Ungariei și, mai ales, de succesele finlandezilor, era pregătit să lupte pentru apărarea Moldovei de Est. Dovezile: lucrări de fortificare și linii de apărare. Unul dintre primele proiecte: linia râului Siret (Galați–Focșani), continuată pe Putna până la Negrilești – extinsă rapid, cu 60.000–80.000 de oameni. Alt proiect: linia de la Bivolari, prin Basarabia, până la Chișinău și Tighina; teren deluros și împădurit, obstacole naturale. Linia Nistrului (Tighina–Marea Neagră) a fost consolidată și necesita puține trupe. O nouă linie, la nord de Criuleni, spre Orhei și Bălți până la Prut. Liniile râurilor Moldova și Bistrița au fost întărite. În acea perioadă, armata avea 32 divizii de infanterie, 4 de cavalerie, 4 brigăzi de munte, 1 brigadă de fortificație și 1 motorizată; 22 divizii de infanterie, 2 de cavalerie, 2 de munte și 1 motorizată erau în Moldova și Basarabia (5 divizii în Basarabia; restul în Moldova de Est), anticipându-se un atac principal prin Bucovina, pentru a ocoli linia Prutului. Fortificațiile vizau contracararea tacticii blindatelor; nu erau comparabile cu cele franco-germane, dar indicau intenția de a lupta. România dispunea de un număr relativ satisfăcător de piese de artilerie și echipament pentru mai bine de jumătate din efective, însă aproape deloc arme antiaeriene și antitanc, iar aviația era insuficientă. Serviciile britanice estimau, în iunie 1940, că România avea echipament ușor pentru ~850.000 de soldați (din 1.750.000 mobilizabili) și că industria, după standarde occidentale, era subdezvoltată, putând întreține doar o mică parte a forțelor și doar pentru scurt timp, din cauza dependenței de materii prime și produse chimice importate [24, 25].

În ajunul cedării Basarabiei, britanicii consemnau „progres imens" față de martie 1939. În august 1939 existau 22 divizii de infanterie, 3 de cavalerie și 3 brigăzi montane (180.000 în timp de pace; 600.000 mobilizați). În primăvara lui 1940: 33 divizii de infanterie, 4 de cavalerie, 4 brigăzi montane, 1 motorizată, 1 de fortificații; efective 800.000–1.200.000. Referitor la pregătirea rezerviștilor, englezii consemnau că până în martie 1939, sub 10% instruiți; ulterior, majoritatea au

[23] Adnotarea lui Cadogan din 7 iunie 1940 la depeșele lui Hoare 59, 59 DIPP și 60 Saving Dipp. din 28 mai 1940, T.N.A., fond F.O. 371, d. 24983, f. 135-139.

[24] Macnab către Hoare, nr. 1/40 din ianuarie 1940, anexă la Hoare către Halifax, nr. 12 din 11 ianuarie 1940, T.N.A., F.O. 371, d. 24991, f. 78-70.

[25] Appreciation of combined military and economic resources. Summary of the capacity of the army and of the air force working with the army, 20 iunie 1940, T.N.A., W.O. 208, d. 1744; *Ibidem*, Summary of the resources for the maintenance of the army in men and materiel, 20 iunie 1940.

urmat antrenamente de minimum două luni. Fortificațiile: la începutul lui 1939 existau 85 km pe granița cu Ungaria; până în aprilie 1940 s-au adăugat 55 km (obstacole antitanc, întăriri strategice, câmpuri de mine). În est, s-au construit patru linii defensive. La capitolul înzestrare erau notate comenzile importante – 40.000 pistoale (28.000 recepționate până la 1 martie 1940), 6.000 mitraliere (4.000 livrate), 500.000 puști (350.000 recepționate), 130 obuziere 100 mm (100 livrate), 496 obuziere 150 mm (248 livrate), 105 mm (180 din 180). Artileria AA: 32 tunuri 75 mm și 120 tunuri 37 mm (32 și, respectiv, 80 recepționate). Vehicule blindate: 126 tancuri mici de 9 t și 80 tancuri grele Renault. Din 1.415 arme antitanc comandate, o parte redusă fusese primită; din 350 de aeronave, doar 160 fuseseră livrate. Producția internă a crescut (iunie 1938 vs. aprilie 1940): explozibili 120 t/lună → 300 t; cartușe 10 milioane → 20 milioane; obuze total 350.000/lună; 200 mortiere; 500 mitraliere ușoare; 24 tunuri antitanc; 6 AA de 75 mm; 60.000 măști de gaze. Macnab însă nota că, chiar și în aceste comndiții, fără sprijin aliat, România ar fi suferit soarta Poloniei; totuși, progresul până în aprilie 1940 era considerat „enorm", iar până în octombrie 1940 „cea mai mare parte a deficiențelor ar fi fost remediate[26]".

Pe de altă parte, britanici notau că, din cauza mobilizării (sau „concentrării", cum i se spunea în epocă) care a început imediat după ocuparea Pragăi și a fost executată în mod „nesistematic, grăbit și fără a lua în considerare efectele asupra populației, societatea a avut de suferit enorm – mai ales în regiunile rurale. În unele locuri toți bărbații fuseseră mobilizați și nu mai rămăsese nimeni care să poată face semănatul, fiind rechiziționați caii și, „adeseori, toate animalele din gospodării". Aceasta făcea ca familiile țăranilor „concentrați" să fie deosebit de vulnerabile, abia în martie 1940 fiind adoptată Legea cu privire la ajutorul familiilor nevoiașe ale țăranilor concentrați, pînă atunci acest ajutor fiind organizat prin inițiativa autorităților locale prin colectări obligatorii la nivel de sate a porumbului, lemnului de foc, și altor bunuri, în favoarea celor mai nevoiașe familii, ai căror bărbați fuseseră luați în armată. Asemenea ajutoare erau însă adeseori acordate pe bază clientelară, de favoritism și implicau inclusiv șantajul, deși existau și multe exemple de gestionare corectă. Legea menționată ce prevedea o compensație financiară pentru familiile rămase singure se aplica cu un „grad de onestitate ce varia foarte mult". Respectivele informații sunt și ele confirmate de documentele legației americane la București din 1940 care arată că legea cu privire la compensația de 20 de lei pe zi (sau 0.1 dolari americani, la valoarea de atunci) pe care familia unui soldat trebuia să o primească, în realitate nu se aplica niciodată[27]. Conform lui Seton-Watson fiul – ce lucra pe atunci în cadrul legației de la București fiind detașat de Ministerul Informațiilor, ceea ce se întîmpla „de obicei" în Moldova de Est în această privință era că primarii primeau fondurile respective,

[26] Macnab către Hoare, 4 aprilie 1940, (R4993/437/37), T.N.A., F.O. 371, d. 24991, f.104-105.
[27] J. P. Ratay, Rumania. Comments on Current events, 20 februarie 1940 (report nr. 2537), A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., inventar 1607, rola 632.

întocmeau un act cu lista celor cărora ele ar fi trebuit distribuite, îl semnau în prezența martorilor, apoi împărțeau banii după bunul lor plac. Consulul britanic la Galați, Macrae, transmitea Ministerului britanic al informațiilor că în timp ce mulți bărbați apți de muncă mobilizați trebuiau să stea sub ascultarea unor ofițeri incompetenți și adeseori brutali, îmbrăcați fiind într-un echipament ce era de fapt „zdrențe, iar cum îndurau ei frigul putea fi doar imaginat", vitele, caii, nutrețul și căruțele lor erau rechiziționate, „adică pur și simplu confiscate, cu sau fără farsa de compensație ce li se datora", „..iar femeile și copii erau lăsați într-o sărăcie extremă...după care venea pasul următor: somațiile pentru neplata impozitelor - mai întîi erau confiscate hainele de iarnă, apoi așternuturile, iar la sfîrșit – găinile și ce mai rămînea"[28]. Sursele americane la care tocmai am făcut trimitere confirmă și informațiile cu privire la condițiile materiale foarte proaste în care trăiau soldații mobilizați. Din documentele legației britanice rezultă că „nu încape îndoială cu privire la faptul că majoritatea ofițerilor români erau oameni decenți…, dar există totuși un număr suficient de brute și proști care fac mult rău", iar tratamentul pe care aceștia îl aplicau țăranilor mobilizați era foarte îngrijorător din perspectiva efectului pe care îl aveau asupra moralului lor. Deși aplicarea pedepselor corporale era interzisă în armată, asemenea ofițeri nu se sinchiseau să încalce interdicția, iar dacă „țăranul din [Vechiul] Regat, deprins să fie tratat ca vita de povară, nu se supăra, atunci ardelenii, care în armata austro-ungară avuseseră parte de un tratament foarte decent, acumulau, fără îndoială, resentimente intense". Soția consulului polonez la Cernăuți îi comunicase lui Seton-Watson vorbele unui soldat beat care îi mărturisise acesteia că „abia aștepta să vină bolșevicii ca să-l poată împușca pe maior", un personaj de o brutalitate notorie în Cernăuți[29].

Poate că prima întrebare care se impune reieșind din cele tocmai, este la ce au mai fost făcute toate aceste sacrificii, pentru ce au mai fost supuși țăranii mobilizați și familiile lor la atîtea privațiuni și suferințe, din martie 1939 și pînă în iunie (iar apoi și septembrie) 1940, dacă armata mobilizată nu a fost folosită oricum pentru a apăra Moldova de Răsărit (iar apoi și Ardealul și Dobrogea)? La această întrebare se mai poate adăuga constatarea că, în cursul cedării Basarabiei, a fost pierdută o cantitate imensă de echipament suficientă pentru a înzestra, după surse britanice și americane – 7 divizii și la achiziționarea căreia românii au depus un mare efort, doar parte a căruia a fost reflectat în studiul de față. Lipsa oricărei strategii, șovăiala și incapacitatea caracteristice „politicii de echilibru" a lui Carol sînt ilustrate fără echivoc în incoerența deciziilor sale, degenerată, în condițiile crizei din iunie-septembrie 1940, într-un adevărat haos pe plan intern și militar.

[28] Political situation and British propaganda, anexă la Macrae (Consulul britanic la Galați) către Hoare, 15 noiembrie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, dosar 23842, f. 41.

[29] Memorandumul lui Setton-Watson din 1 iulie 1940, anexat la la Hankey către Halifax, nr. 247 din 22 iulie 1940, F.O 371/24992, A.N.I.C., f. Mcf. Anglia, r. 465

Concluzii

Nu am identificat date privind situația livrărilor din intervalul ianuarie–mai 1940 în baza creditului suplimentar; însă după mai 1940 aceste livrări devin imposibile, din cauza reorientării definitive a politicii externe a României. Sub Antonescu, guvernul a reziliat contractele de achiziții pentru Ministerul Sănătății și pentru Armată, propunând guvernului britanic să preia mărfurile comandate (dar reținute) și comenzile în curs, în baza acordului comercial din mai 1939, urmând să restituie certificatele și titlurile de rentă emise în lire sterline.

Prima jumătate a războiului a evidențiat contrastul dintre așteptările guvernului român și capacitatea reală a Londrei de a-și ajuta aliații periferici. Arhivele engleze arată că, deși garanțiile din 13 aprilie 1939 și acordul comercial-de-credit din 11 mai 1939 au creat așteptări mari la București, ele au rămas în bună măsură simbolice. Prioritatea absolută acordată propriei reînarmări și competiția cu Turcia, Polonia ori Canada au retrogradat România pe locul opt; ceea ce a sosit efectiv – câteva zeci de Blenheim „demodate", 12 Hurricane, încălțăminte, harnașamente și articole de campanie – nu putea schimba raportul de forțe. Negocierile pentru tunuri antitanc, baterii AA ori distrugătoare s-au lovit de veto-ul Comitetului Imperial pentru Apărare, iar extinderea creditului la începutul lui 1940 a acoperit inflația, nu armamentul greu.

Această distanță dintre așteptări și livrări a accelerat reorientarea Bucureștiului. Odată cu Pactul Ribbentrop–Molotov și izolarea geopolitică, elitele românești au perceput că Marea Britanie și Franța nu pot oferi, în timp util, nici sprijin militar semnificativ, nici garanții ferme împotriva U.R.S.S. Mobilizarea precipitată și fortificarea frontierei estice au împovărat populația rurală și au expus limitele organizatorice ale statului. Deși armata a înregistrat progrese (înarmare clasică, producție internă de muniții, liniile Siret și Nistru), lipsa cronică de arme antitanc/antiaeriene și de aviație modernă a rămas ireparabilă fără importuri occidentale. În iunie 1940, România era prinsă între presiunea sovietică și constrângerile economice germane, cu Aliații occidentali departe și, practic, incapabili să furnizeze ajutorul vital promis – premise ale aderării la Pactul Tripartit în toamna lui 1940 și ale eșecului opțiunii anglo-franceze.